

Відгук
офіційного опонента Островської Катерин Олексіївни
про дисертацію Ісаєвої Олени Володимирівни
«Становлення та розвиток
системи спеціальної освіти на Дніпропетровщині
у другій половині XX століття – на початку XXI століття»,
подану на здобуття наукового ступеня доктор філософії
у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Осучаснення освіти в Україні було спрямоване на демократизацію та гуманізацію, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами.

Розбудова української системи спеціальної освіти має складну історію. Реформування та оновлення системи спеціальної освіти в Україні на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу, є напрямом пошуку оптимальних шляхів її трансформування, соціалізації дітей із порушеннями психофізичного розвитку, їх інтегрування у суспільство. Подальші кроки полягають у налагодженні взаємодії систем спеціальної, загальної та інклюзивної освіти.

Нині спеціальна освіта в Україні реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій. Впроваджуються різноманітні форми спільного навчання та виховання дітей з особливими потребами у закладах загальної середньої освіти інклюзивно. Але поруч зі стрімким розвитком інклюзивної форми освіти не завжди враховуються ті позитивні надбання, які має спеціальна освіта. А вона має і значні здобутки: не в кожному населеному пункті є корекційні педагоги, а в штаті закладу спеціальної освіти є педагоги-професіонали із досвідом роботи і саме потрібною дитині конкретною фаховою освітою, адже зрозуміло, що логопед, тифлопедагог чи сурдопедагог краще проводитимуть корекційні заняття, ніж педагог загальноосвітнього закладу, навіть якщо він прослухав короткий курс

корекційної педагогіки у ході підвищення кваліфікації. Важливим на теперішньому етапі стає баланс навчання – забезпечення можливості вибору освітньої установи та освітньої програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини, здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності, забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей тощо.

Тому актуальність даної роботи не викликає сумнівів, а проведене дослідження є цілком своєчасним і необхідним.

На сучасному етапі євроінтеграції України активізується процес впровадження європейських цінностей у всі сфери життєдіяльності людей. Задається тон спрямованості освітніх інституцій на формування особистості майбутнього фахівця як активного, конкурентноздатного громадянина, що успішно здійснює саморегуляцію своєї професійної діяльності в нових соціально-економічних умовах. Тому викликом сьогодення стає розробка ефективних інноваційних технологій, конструювання власного професійно-педагогічного простору в спеціальному (корекційному) та інклюзивному освітньому середовищі.

Історико-педагогічні аспекти розвитку спеціальної освіти давно привертають увагу вітчизняних учених-дефектологів і педагогів, які вивчали становлення і розвиток окремих напрямів корекційної освіти дітей дошкільного та шкільного віку з різними психофізичними порушеннями. Водночас аналізувалась історія формування наукових поглядів на певні порушення розвитку й засоби їх психолого-педагогічної корекції в спеціальних закладах освіти. У своїх дослідженнях науковці вивчали системи навчання та виховання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку, а також значну увагу приділяли підготовці спеціальних кадрів, які б забезпечували якісний та високопрофесійний освітній процес таких дітей. Але здебільшого такі дослідження мали вузькоспеціалізований характер (освіта глухих, сліпих, учнів з ментальними порушеннями, РАС тощо) і не розглядали спеціальну освіту як систему. Найбільшого висвітлення у наукових джерелах набуло теоретико-методологічне обґрунтування

діяльності спеціальних шкіл (В. Бондар, В. Засенко, І. Єременко, В. Синьов, М. Супрун, С. Федоренко, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.) та діяльності інклюзивних шкіл (А. Колупасва, Ю. Найда, Т. Сак, Н. Софій, О. Таранченко та ін.). У їх роботах акцентується увага на першочергових завданнях щодо розвитку сучасної спеціальної освіти в Україні.

В Україні наразі почали вживатися заходи не лише для того, аби зберегти набутий досвід спеціальної освіти, але й примножити його, виробити сучасні технології корекційнокомпенсаторної роботи з цією категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу закладу освіти та змісту і форм освіти.

Робота Олени Ісаєвої присвячена розгляду позитивних рис саме системи спеціальної освіти та можливостям модернізації її в умовах сьогодення.

Ґрунтовний аналіз, зроблений і представлений автором дисертації, глибоке теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка довели фахову підготовку і компетентність автора в теоретико-методологічних питаннях стосовно функціонування закладів спеціальної освіти в сучасних умовах.

Дисертаційну роботу виконано у відповідності до окреслених завдань, у повному обсязі, у встановлений термін. Дисертація містить усі складові оформлення результатів дисертаційного дослідження. На достатньому науковому рівні обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, аргументовано доцільність використання обраних методів дослідження. У науковому апараті дисертації чітко прослідковується науковий задум, що пронизує всі компоненти його структури: актуальність теми, мету, завдання, методика дослідження, новизну, теоретичну і практичну значущість. Назви розділів відповідають темі роботи. Вони побудовані логічно, у взаємозв'язку між собою. Текст дисертації вирізняється обґрунтованістю, достатнім рівнем аналізу використаних джерел, творчим узагальненням результатів попередніх досліджень з даної проблематики. Слід відзначити наявність авторської

позиції щодо способу викладання матеріалу, строгої однозначності у використанні категорійно-понятійного апарату. Логічною є структура дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків до роботи та списку використаних джерел. У вступі подано загальну характеристику дисертаційного дослідження, обґрунтовано вибір його теми, висвітлено зв'язок теми із сучасними дослідженнями, представленими у науковій літературі з визначенням суті наукової проблеми. Відповідно до мети дослідження сформульовано завдання, результати розв'язання яких викладено у розділах дисертації. Виконання кожного із завдань супроводжувалося вдалими застосуванням сукупності адекватних наукових методів та методик.

Відзначимо, що завдання дослідження дисертанткою виконані повністю і представляють реалізацію створеної нею моделі системи функціонування спеціального закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами,

Подальший аналіз трьох розділів дисертації виявив виконання усіх критеріїв, які ставляться до дисертацій, а саме: чітка структура, логічність викладу, валідність методик, співвідношення текстового та ілюстративного матеріалів, окреслено інноваційні наукові напрями; представлено відповідні методики, зроблено необхідні процедури, визначено особливості організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах сьогодення. У дисертації виважено подано наукову інтерпретацію теоретичних джерел – авторкою викладені теоретико-методологічні основи розвитку системи спеціальної освіти України.

Чіткість концептуальних теоретико-методологічних засад дослідження дозволяють Олені Ісаєвій правильно сформулювати об'єкт і предмет наукового пошуку, визначити його основну мету і систему завдань, які послідовно вирішувалися авторкою, зокрема, в процесі її особистої практичної роботи у сфері управління освітою Дніпропетровської області.

Емпіричну базу рецензованої роботи склали офіційна статистика, аналітичні довідки за результатами діяльності авторки, дані власного соціологічного опитування та проведеного експерименту.

Процедури і результати вирішення визначених завдань дослідження подані у трьох розділах дисертації, які разом зі вступом, висновками і списком використаних джерел складають структуру її основного тексту.

У першому розділі роботи викладені теоретико-методологічні основи розвитку системи спеціальної освіти України: генеза системи спеціальних освітніх закладів, історія розвитку спеціальної освіти в Україні, особливості спеціальної та інклюзивної освіти Придніпров'я. Цей історичний екскурс дає повноту картини подальшого розвитку системи спеціальної освіти в країні.

У другому розділі розглянуто становлення системи спеціальної освіти Дніпропетровщини: соціально-педагогічні передумови становлення спеціальної освіти на Дніпропетровщині у період з 1945 по 1970 роки, формування мережі спеціальних закладів освіти у 70-ті – 90-ті роки ХХ століття, розвиток спеціальної освіти на Дніпропетровщині у роки незалежності (1991 – 2010 роки) та трансформація спеціальної освіти Дніпропетровщини в умовах розвитку інклюзивної освіти. Слід відзначити достовірність результатів дослідження та суттєве накопичення підтверджених історичних фактів у ньому.

У роботі сформульовано теоретично-методологічні положення щодо розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Дніпропетровській області. У дисертації уперше проведено аналіз розвитку спеціальних освітніх закладів, які були відкриті чи перейменовані на Дніпропетровщині з 1945 року по 2023 рік.

У третьому розділі описано формування системи функціонування спеціальних закладів: створення моделі системи функціонування спеціального закладу освіти та організація корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, представлено результати формувального експерименту моделі системи функціонування спеціального закладу освіти та

організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та розроблено рекомендації щодо запровадження моделі системи функціонування спеціального закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, апробовані в ході проведення дослідження в двох комунальних закладах освіти Дніпропетровської обласної ради протягом 2022/2023 навчального року.

Дисертанткою встановлено, що реалізація освіти дітей з особливими потребами в Придніпров'ї передбачає такі підходи: це спеціальні класи в умовах закладів загальної середньої освіти; це спеціальні заклади освіти (спеціальні школи та навчально-реабілітаційні центри); це включення дитини з порушеннями розвитку до освітнього середовища звичайної групи, класу, індивідуальне навчання (педагогічний патронаж).

Результатам дисертаційного дослідження Олени Ісаєвої притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому дисертанткою певні положення сформульовані вперше, а низка вже відомих отримала свій подальший розвиток та удосконалення. Оцінюючи формальні якості рецензованої дисертації, можна стверджувати, що вона виконана в основному з дотриманням наукового стилю, авторські позиції викладені досить чітко і переважно належним чином аргументовані. Результати дисертаційного дослідження висвітлені у достатній кількості наукових статей, а також пройшли апробацію.

У висновках, які досить точно кореспондуються із поставленими завданнями дослідження, наведені головні найсуттєвіші результати, які супроводжуються кількісними і якісними аргументами щодо новизни теоретичного та практичного значення кожного з них. Подані також і думки авторки щодо перспектив подальшого розвитку і трансформації системи спеціальної освіти Дніпропетровщини.

Безсумнівною є практична значущість одержаних наукових результатів, що полягає у можливості запровадження розробленої моделі системи функціонування спеціального закладу освіти та організації корекційної

роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що сприятиме покращенню освітнього процесу, соціально-емоційного розвитку та загальному добробуту учнів з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах освіти.

Фактів наявності текстових запозичень та порушення академічної доброчесності Оленою Ісаєвою не встановлено.

Підсумовуючи аналіз кандидатської дисертації Олени Ісаєвої, можна констатувати, що це дослідження є цілісним, завершеним, самостійним, безумовно актуальним для сучасної теорії і практики. Названі по кожному розділу дисертації основні авторські положення, сформульовані на підставі отриманих результатів теоретичного та емпіричного наукового пошуку, мають безсумнівну наукову новизну.

Відзначаючи беззаперечно позитивне загальне враження від дисертації Олени Ісаєвої, маю підстави висловити зауваження і побажання.

1. Обґрунтування актуальності теми було б більш переконливим, якби авторка у вступі також лаконічно представила основні результати аналізу статистичної інформації щодо наповнюваності закладів спеціальної освіти протягом останнього десятиріччя (часу стрімкого впровадження інклюзивної форми освіти).

2. У частині III при визначенні видів заходів, які можуть бути включені в єдину освітню платформу для дітей з ООП, доцільним було б більше конкретизувати сучасні ефективні корекційні та навчальні методики для дітей з РАС, оскільки кількість дітей з порушеннями аутичного спектру протягом останнього десятиліття неухильно зростає.

3. У дисертації в ході опису створеної моделі системи функціонування спеціального закладу освіти в якості важливого структурного компонента фінансування закладів спеціальної освіти вказується можливість залучати фінансову підтримку через грантові програми, які спрямовані на підтримку освіти дітей та підлітків з ООП, привертання уваги та підтримки приватних компаній, благодійних фондів та громадських організацій, які співпрацюють

з освітніми установами і фінансово підтримують їхню діяльність у сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Але не завжди є можливість вчасного отримання закладом грантової чи іншої донорської допомоги, то чи не складеться ситуація, що таке непевне джерело фінансування не спрацює і заклад на якийсь час не зможе повністю профінансувати потреби?

Незважаючи на наведені зауваження, ознайомлення з дисертацією Олени Ісаєвої дає підстави для її позитивної оцінки, а зауваження не знижують наукової цінності дослідження, а спрямовують на подальші дослідження обраного напрямку, засвідчують евристичну відкритість дисертаційної роботи для її трактування і подальшого вдосконалення. Вони не є перешкодою до загальної високопозитивної оцінки дисертаційного дослідження Олени Ісаєвої як завершеної, самостійної, фундаментальної, актуальної наукової роботи, виконаної на належному теоретико-експериментальному рівні та з очевидною практичною значущістю.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація Ісаєвої Олени Володимирівни «Становлення і розвиток системи спеціальної освіти на Дніпропетровщині у другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття», відповідає п.п. 10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а Олена Ісаєва заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
спеціальної освіти
факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету
імені І. Франка

К. Островська
Катерина ОСТРОВСЬКА